

8. POGLĄDY SPOŁECZNE I POLITYCZNE STUDENTÓW

8.1. Wprowadzenie

Ta część opracowania dotyczy poglądów społecznych i politycznych studentów. Zawarto w niej wątki, które dotyczą naszym zdaniem kilku istotnych kwestii. Pierwszy koncentruje się na poczuciu polskości, drugi na relacjach z osobami „innymi” narodowościowo, etnicznie, religijnie, a także naznaczonych przez swoją chorobę lub konflikt z prawem. Problematyka nie jest nowa, nowy jest kontekst społeczny, w którym rozpatrywane są te zagadnienia. Wyznaczają go dwa zdarzenia, a mianowicie światowy kryzys ekonomiczny i migracyjny kryzys europejski. Przyjąć można, że oba zdarzenia w ostatnich kilku latach w istotny sposób wpływały na redefiniowanie wspólnot narodowych i ponadnarodowych (UE) i na stosunek do szeroko rozumianych „innych”.

U źródeł tych zmian stoją problemy ekonomiczne niektórych państw (np. Grecja, Portugalia, Hiszpania, USA), które rozlewały się na inne kraje. W przypadku Unii Europejskiej koszty kryzysu ponosili wszyscy jej członkowie, miało to swoje konsekwencje społeczne, które przejawiały się często w przypisywaniu winy „żyjącym na kredyt państwom” i wzrost wobec nich negatywnych nastrojów. Próbie poddana została zapisana w traktatach unijnych solidarność państw członkowskich.

Trwająca od 2011 roku wojna w Syrii, a także konflikty w krajach Afryki Północnej spowodowały nasilającą się falę uchodźców, kierujących się do krajów europejskich, co wywołało kryzys migracyjny. Polityka niektórych państw (szczególnie Europy Środkowej i Wschodniej) polegała na bronieniu się przed uchodźcami i migrantami. Wiązało się to także z obawami przenikania do Europy grup terrorystycznych i związanego z tym zagrożenia dla bezpieczeństwa.

Na efekty takiej sytuacji nie trzeba było długo czekać: zmiany nastrojów społecznych dotyczyły stosunku do migrantów i odradzania się ideologii narodowych. Badania społeczne w Polsce pokazują zmiany idące w kierunku postaw bardziej nieufnych wobec innych i mających charakter narodowy¹. Niezbędne jest także przyjęcie założenia o różnicach

¹ Regularne badania CBOS dotyczące problematyki uchodźców pokazują wyraźną zmianę nastrojów społecznych. „Porównując aktualne dane z wynikami pierwszego badania na ten temat, wykonanego niedawno, w maju 2015 roku, można stwierdzić, jak szybko zmieniły się postawy Polaków: akceptacja dla przyjmowania uchodźców spadła prawie o połowę, z 72% do 39%”. Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” przeprowadzono 3–10 lutego 2016 roku na liczącej 1000 osób reprezentatywnej próbie losowej

międzynarodowych, dotyczących powyższych kwestii. Polska na tle innych krajów europejskich jest dość specyficzna, przeszła przez światowy kryzys ekonomiczny ze zmniejszonym poziomem rozwoju ekonomicznego, ale bez recesji. Jest też krajem, w którym odsetek innych narodowości w populacji jest niewielki, ujemne jest także saldo migracji zagranicznych. Wymienione wyżej czynniki kształtują postawy studentów, a więc specyficznej kategorii społecznej, będącej w trakcie intensywnych poszukiwań intelektualnych i uzależnionych finansowo w dużym stopniu od rodziców.

Obok globalnych czynników kształtujących naszym zdaniem postawy studentów, wymienić należy także polską specyfikę. Z wielu badań i analiz wywnioskować można, że „Kwestie polityczne nie są tymi, które są ważne dla młodzieży. Nie wpisują się one w jej *świat przeżywany*”². Z drugiej strony młode pokolenie pokazuje, że jest w stanie uczestniczyć bardzo aktywnie w obronie ważnych dla siebie wartości. Przykładem może być duże zaangażowanie w wybory parlamentarne z 2007 roku czy obrona wolności w internecie i protesty przeciwko przyjęciu przez Polskę porozumienia ACTA.

Wiele aspektów życia młodzieży, także i te, które zostały zawarte w tej części opracowania, jak wskazuje Krystyna Szafraniec, skupiają w sobie problemy i napięcia całego systemu. Są też punktem wyjścia do formułowania prognoz i mówienia o przyszłości. Próba zrozumienia młodego pokolenia i przedstawianie jej perspektywy percepcji świata jest więc niezbędna w rozumieniu współczesnych procesów społecznych.

8.2. Samoidentyfikacja

Analizę danych rozpoczniemy od ustalenia poziomu samoidentyfikacji badanych, związanej z różnymi obszarami, które zostały uporządkowane w kontinuum przebiegającym od przestrzeni lokalnej (miasto, wieś) do globalnej (obywatel świata). Dalsze analizy skoncentrują się na znaczeniu dla studentów przynależności narodowej, a także próbie zdefiniowania polskości i wymiarów patriotyzmu.

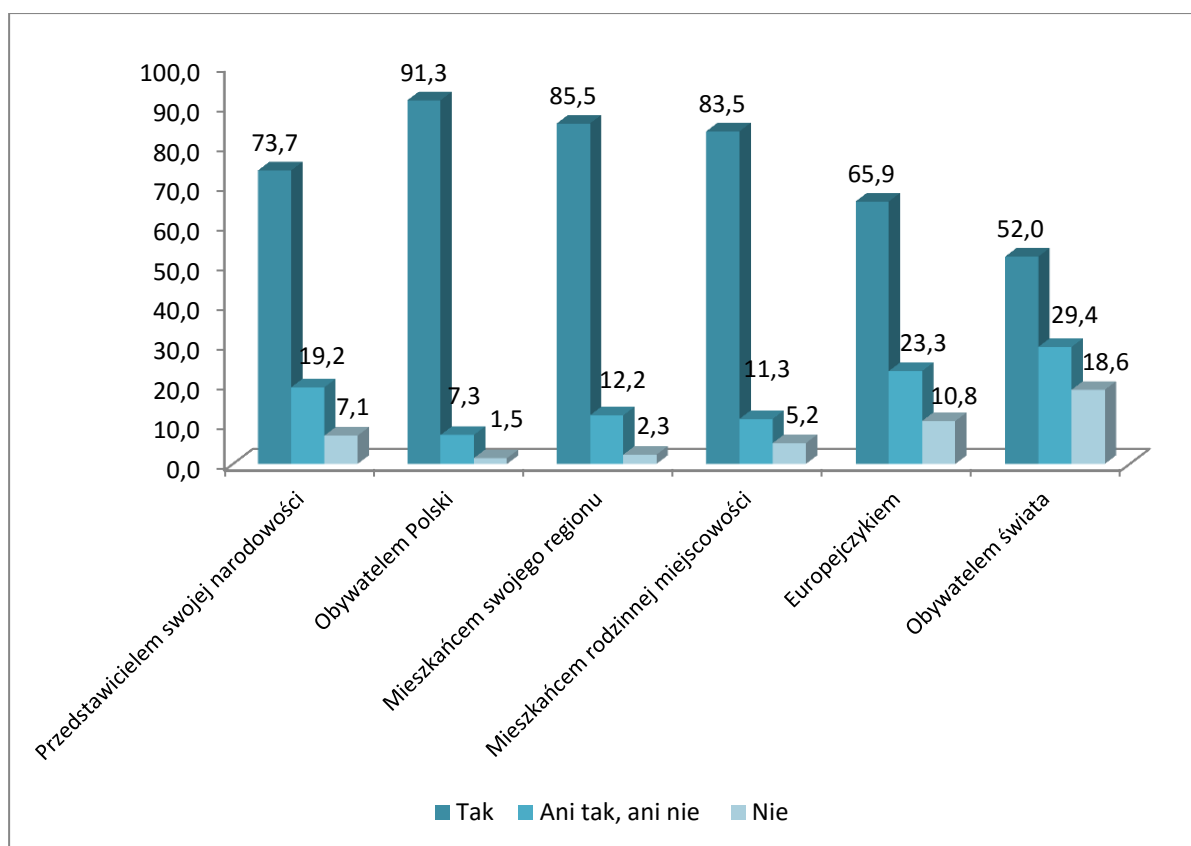
Drugi analizowany wątek dotyczy problematyki wrogości i braku akceptacji dla ludzi odmiennych etnicznie, kulturowo czy też naznaczonych różnymi stygmatami (chorzy, mający skrajne poglądy polityczne, odmienne orientacje seksualne itp.).

Swoje poglądy dotyczące identyfikacji z różnymi społecznościami od lokalnej do globalnej, badani studenci wyrażali na pięciostopniowej skali, która na potrzeby analizy została

dorostych mieszkańców Polski. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_024_16.PDF (data dostępu 5.05.2016).

² K. Szafraniec K., 2011, *Młodzi 2011*, Warszawa, s. 11.

zrekodowana do trzech wartości: „tak”, „ani tak, ani nie”, „nie”. Najczęściej respondenci wskazywali, że czują się obywatelami Polski (91,3%), następnie mieszkańcami swojego regionu (85,5%) i rodzinnej miejscowości (83,5%). Nieco rzadziej identyfikowali się jako przedstawiciele swojej narodowości (73,7%), najrzadziej czuli się Europejczykami (65,9%) i obywatelami świata (52,0%). W ustalonym porządku nie zaskakuje najrzadsze określanie siebie jako obywatela świata czy Europejczyka, dziwi jednak relatywnie niższa identyfikacja z własną narodowością, grupą etniczną, podczas gdy bycie obywatelem jest kwestią najistotniejszą. Może to wynikać z innego sposobu definiowania obywatelstwa (szerokiego, bardziej pojemnego) niż narodowości.

Wykres 8.1 Samoidentyfikacja badanych (%).

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęte zmienne niezależne nie ujawniają wyraźnych regularności empirycznych, warto jednak zwrócić uwagę na różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami w kwestii poczucia więzi z Europejczykami i obywatelami świata. Kobiety taką więź deklarują częściej niż mężczyźni, w pozostałych odniesieniach sytuacja jest podobna, różnice są jednak mniejsze.

Tabela 8.1 Samoidentyfikacja badanych a zmienne niezależne: płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, ocena własnej sytuacji materialnej (%)

Identyfikacja	Przedstawicielem swojej narodowości	Obywatelem Polski	Mieszkańcem swojego regionu	Mieszkańcem swojej miejscowości	Europejczykiem	Obywatelem świata
Płeć						
Mężczyzna	74,5	87,7	80,8	81,4	55,2	45,2
Kobieta	73,5	93,8	87,1	83,2	71,2	56,6
Miejsce zamieszkania						
Wieś	79,8	95,3	88,2	88,2	73,0	56,3
Miasto do 20 tys.	70,9	90,5	85,6	77,1	59,6	44,8
Miasto 20-100 tys.	70,5	92,5	81,1	77,4	56,6	48,1
Miasto pow. 100 tys.	72,6	84,9	82,2	87,7	71,6	63,0
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	70,3	91,5	86,3	81,7	67,1	49,0
Techniczno-ścisłe	78,3	89,5	80,3	78,9	59,2	50,4
Nauki ekonomiczne	73,2	93,8	89,4	87,7	70,2	58,8
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	78,6	85,7	78,6	78,6	64,3	42,9
Raczej zła	87,9	93,9	87,9	90,9	69,7	45,5
Przeciętna	72,1	92,2	83,8	79,4	64,5	51,0
Raczej dobra	75,3	91,5	83,6	82,9	64,1	55,3
Bardzo dobra	65,3	90,4	90,4	86,5	68,0	52,9

Źródło: opracowanie własne.

Jak wykazano powyżej, najwyraźniejsza identyfikacja badanych związana była z byciem obywatelem Polski i taki wynik skłonił nas do bardziej szczegółowego odniesienia się do tej kwestii. Aby lepiej zrozumieć, które płaszczyzny identyfikacji obywatelskiej są mocniejsze, a które słabsze, zaproponowaliśmy badanym kilka wymiarów patriotyzmu. Zostały one umieszczone w parach przeciwstawnych stwierdzeń, które dotyczyły następujących kwestii:

1. poczucia dumy vs. poczucie wstydu z bycia obywatelem Polski;
2. traktowanie Polski jak swojej ojczyzny vs. traktowanie Polski jak obcego kraju;
3. chęć robienia czegoś dla Polski vs. brak takiej chęci;
4. szacunek dla symboli państwowych vs. brak szacunku;
5. gotowość obrony Polski w sytuacji zagrożenia vs. brak gotowości.

Tabela 8.2. Wymiary patriotyzmu (%)

	7	6	5	4	3	2	1	
Jestem dumny, że jestem Polakiem	26,5	21,4	20,5	25,1	4,1	1,4	1,0	Wstydzę się tego, że jestem Polakiem
Uważam Polskę za moją ojczyznę	50,0	18,4	15,5	12,8	2,7	0,5	0,2	Polska to dla mnie obcy kraj
Chcę robić coś dla Polski	18,1	21,8	25,7	26,5	4,7	1,7	1,5	Nie chcę robić nic dla Polski
Moją przyszłość wiąże z Polską	19,5	22,2	17,6	25,8	8,4	3,9	2,7	Marzę o tym, by wyrwać się z Polski
Szanuję symbole państwowe Polski	43,4	21,7	18,3	11,8	4,1	0,2	0,5	Symbole wywołują u mnie negatywne uczucia
Jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia	24,6	16,6	18,3	25,8	3,9	3,9	7,0	Nie jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia

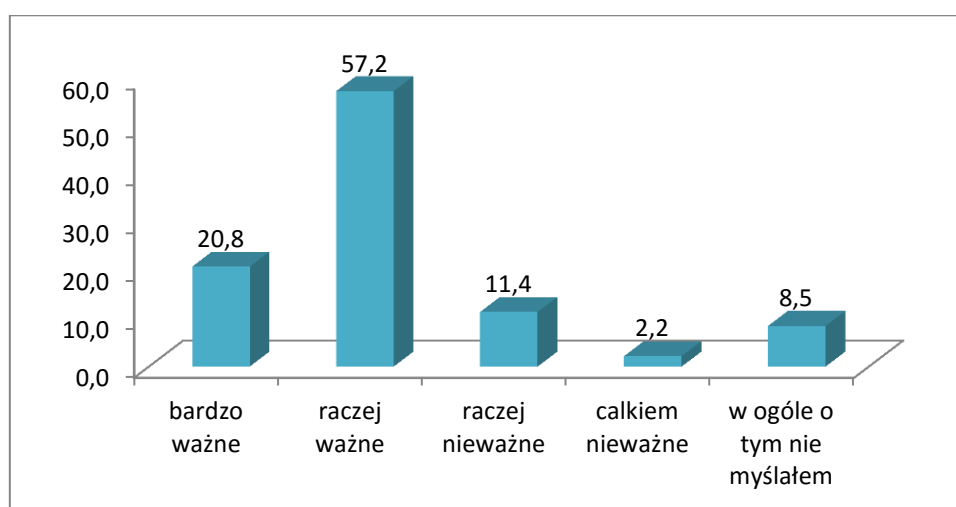
Źródło: opracowanie własne (im odpowiedzi są bliższe prezentowanym opiniom, tym bardziej badani zgadzają się z nimi).

Wskazując najczęściej i najrzadziej wybierane wymiary patriotyzmu, uczynimy to sumując wskazania badanych, które znalazły się po obu stronach osi. Na skali siedmiostopniowej, odpowiedzi 1 – 3 (zob.: tabela 8.2.) informują nas o negacji (w mniejszym lub większym stopniu) wskazanych wymiarów patriotyzmu. Odpowiedzi 5 – 7 to ich akceptacja, zaś wartość 4, jako środkowa (oś skali) wybierana była wówczas, kiedy badani nie potrafili zdecydować się, która opinia jest im bliższa.

Nie ulega wątpliwości, że zdecydowanie częściej badani studenci akceptowali wymienione wymiary patriotyzmu niż je negowali. Zbliżony odsetek wskazań upoważnia nas do wyróżnienia dwóch odniesień dotyczących akceptowanych opinii i zachowań. Pierwsze wskazuje warstwę symboliczną „uważam Polskę za moją ojczyznę” (83,9%), „szanuję symbole państwowe Polski” (83,4%) i „jestem dumny, że jestem Polakiem” (68,4%). Szacunek i duma to określenia, które najlepiej oddają deklaracje badanych studentów. Drugie odniesienie związane jest z zachowaniami: „chcę zrobić coś dla Polski” (65,6%), „jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia” (59,5%) i „moją przyszłość wiąże z Polską” (59,3%). Jeśli można oczekiwać, że deklarowane symboliczne przywiązanie do kraju powinno się materializować w działaniu, to powstaje pewna luka, która jest wyraźnie widoczna.

Rozdźwięk między tymi wymiarami (symboliczną – behawioralną), potwierdza odsetek wskazań dotyczących zachowań odwrotnych, antypatriotycznych: „marzę o tym, by wyrwać się z Polski” (15,0%), „nie jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia” (14,8%), „nie chcę robić nic dla Polski” (7,9%). Wprawdzie odsetek składających takie deklaracje studentów jest niewielki, to jednak warto w kolejnych badaniach przyglądać się ewentualnym zmianom i ich kierunkowi.

Poczucie przynależności do wspólnoty narodowej jest bardzo ważne dla jednej piątej badanych studentów. Niemal trzykrotnie więcej respondentów uważa, że jest to raczej ważne. Jeśli dodamy do tego badanych, dla których kwestia przynależności narodowej jest raczej nieważna (11,4%) i takich, którzy nie mają zdania (8,5%), to można wyciągnąć wniosek, że jest to dla młodych ludzi kwestia istotna, dająca poczucie przynależności do wspólnoty, identyfikacji z nią. Świat opisany, zdefiniowany, a przez to przewidywalny, staje się bardziej przyjazny. Potrzeba poczucia przynależności jest immanentną cechą budowania własnej tożsamości. Deklarowana wcześniej identyfikacja ze wspólnotą narodową i uznanie tego faktu jako ważnego dla poczucia przynależności pokazuje, że w hierarchii istotnych dla respondentów wartości kwestie narodowe lokowane są dość wysoko.

Wykres 8.2. Znaczenie poczucia przynależności do wspólnoty narodowej (%).

Źródło: opracowanie własne.

Waga przynależności do wspólnoty narodowej nie wykazuje wyraźnego zróżnicowania ze względu na cechy społeczno-demograficzne. Warto jednak odnotować kilka faktów. Kobiety nieco częściej (79,4%) niż mężczyźni oceniają taką przynależność jako ważną, podobnie czynią (84,2%) mieszkańcy średnich miast od 20 do 100 tys. i osoby oceniające raczej źle swoją sytuację materialną (87,9%).

Tabela 8.3. Waga poczucia przynależności do wspólnoty narodowej a zmienne niezależne: płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, ocena własnej sytuacji materialnej (%)

	Ważne	Nieważne	W ogóle o tym nie myślałem
Płeć			
Mężczyzna	75,5	15,5	9,0
Kobieta	79,4	12,5	8,2
Miejsce zamieszkania			
Wieś	74,5	15,0	10,5
Miasto do 20 tys.	76,7	14,1	9,2
Miasto 20-100 tys.	84,2	10,5	5,3
Miasto pow. 100 tys.	77,8	13,5	8,7
Kierunek studiów			
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	77,2	17,2	5,7
Techniczno-ścisłe	80,2	8,5	11,3
Nauki ekonomiczne	75,7	16,3	8,1
Ocena sytuacji materialnej			
Bardzo zła	78,6	21,4	0,0
Raczej zła	87,9	9,1	3,0
Przeciętna	75,5	14,2	10,3
Raczej dobra	80,2	11,2	8,6
Bardzo dobra	83,6	15,4	9,6

Źródło: opracowanie własne (ważne – zsumowane odpowiedzi bardzo ważne i raczej ważne; nieważne – zsumowane odpowiedzi całkiem nieważne i raczej nieważne).

Definiowanie polskości może opierać się na różnych kryteriach, w konsekwencji mówią one jednak o większej inkluzywności lub ekskluzywności definicji bycia Polakiem. Większa otwartość oznacza przyjęcie modelu wspólnoty obywateli (obywatelstwo, szacunek dla prawa), mniejsza – modelu narodowego (urodzenie, korzenie etniczne). Najważniejszymi czynnikami dla studentów decydującymi o polskości są: urodzenie (74,5%), obywatelstwo (51,9%), szacunek dla państwa polskiego (51,7%) i polskie korzenie etniczne (50,0%). Ta grupa czynników uzupełniana jest o znajomość tradycji i zwyczajów (49,3%), znajomość historii Polski (47,1%) i szacunku do prawa polskiego (47,2%).

Z drugiej strony w opiniach badanych studentów posiadanie paszportu polskiego nie jest wystarczającym kryterium polskości: tylko 36,9% respondentów odpowiedziało, że Polak to osoba, która ma polski paszport. Jeszcze mniej badanych za Polaków uznaje tych, którzy znają i rozumieją język polski (20,7%) lub polską sztukę (35,4%). Wskazane jako najważniejsze kryteria w większym stopniu odnoszą się do modelu narodowego niż obywatelskiego. Świadczą o tym wymienione jako najważniejsze takie czynniki, jak urodzenie i polskie korzenie etniczne i z drugiej strony dużo niższy odsetek wskazujących jako Polaków osoby posiadające polskie obywatelstwo.

Tabela 8.4. Czynniki decydujące o byciu Polakiem (%)

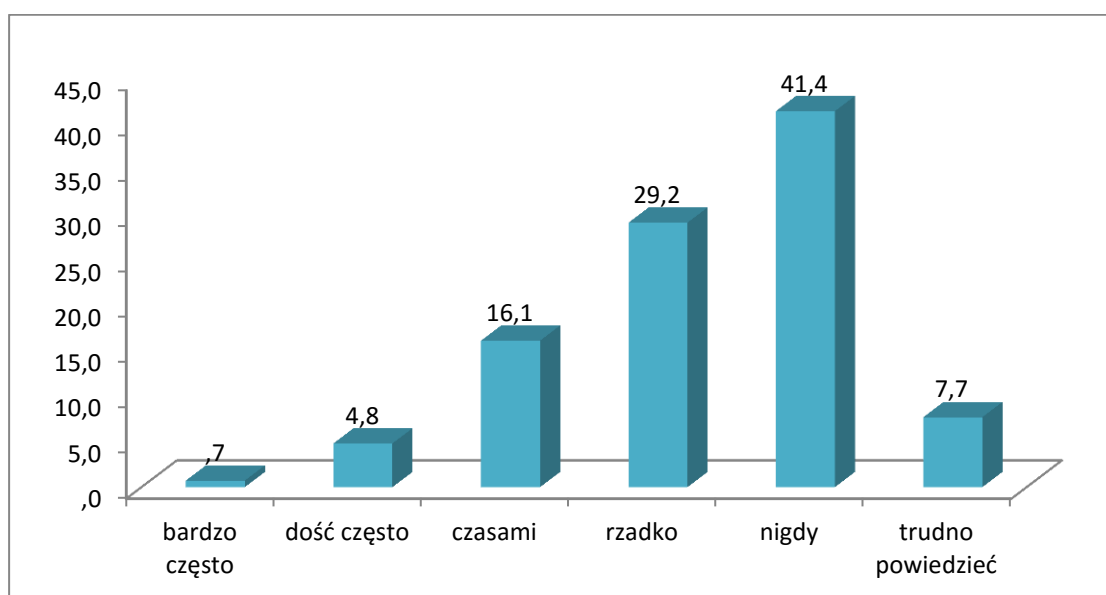
	Obywatelstwo	Polski paszport	Mieszka w Polsce	Urodził się w Polsce	Mówi po polsku	Zna i rozumie język polski	Ma polskie korzenie etniczne	Szanuje państwo polskie	Szanuje polskie prawo	uznaje święta państwowe	Zna polskie tradycje i zwyczaje	Zna polską sztukę	Zna polską historię
Zgadzam się	51,9	36,9	45,6	74,5	43,8	20,7	50,0	51,7	47,2	40,7	49,3	35,4	47,1
Ani się zgadzam, ani nie zgadzam	29,1	40,0	29,1	18,2	30,5	38,5	34,3	31,0	34,2	37,8	32,0	39,6	35,0
Nie zgadzam się	18,9	23,1	25,2	7,3	25,7	40,7	15,7	17,3	18,6	21,5	18,8	25,0	18,0

Źródło: opracowanie własne.

8.3. Wrogość i konflikty

Polskę na tle wielu innych krajów europejskich (Niemcy, Francja, Wielka Brytania) należy uznać za kraj monoetniczny z niewielkim odsetkiem mniejszości narodowych i imigrantów. Taka sytuacja powinna wpływać na możliwość rodzenia się różnego rodzaju konfliktów na tle narodowym czy etnicznym. Odczuwanie wrogości mogło mieć jednak miejsce także poza granicami Polski w czasie różnych wyjazdów czy podróży. Kolejne analizy odnoszą się właśnie do problematyki wrogości i konfliktów, a w pierwszej kolejności zostanie zdiagnozowana wrogość wobec respondentów ze strony obywateli innych narodowości.

Ponad 40% badanych nigdy nie doświadczyło tego typu zdarzeń, prawie 30% spotkało się rzadko z wrogością ludzi innych narodowości, a 16,1% czasami. Pozostałe wskazania „bardzo często” i „często” nie przekroczyły poziomu 5,5%. Można wnioskować, że odczuwana wrogość osób innych narodowości w stosunku do badanych studentów ma raczej incydentalny charakter, chociaż fakt doświadczenia jakiegokolwiek formy takiej agresji sporadyczny już nie jest, dotyczy bowiem w sumie ponad 50% respondentów.

Wykres 8.3. Częstość odczuwania wrogości wobec siebie ze strony osób innych narodowości (%).

Źródło: opracowanie własne.

Zmienne społeczno-demograficzne dostarczają wiedzy, że częściej z wrogością spotykają się mężczyźni, mieszkańcy małych (do 20 tys.) i dużych (powyżej 100 tys.) miast, studium kierunki techniczne i ścisłe, będący w bardzo złej lub złej sytuacji materialnej. Ten ostatni czynnik różnicuje najwyraźniej: zła sytuacja materialna jak żadna inna zmienna sprzyja odczuwaniu wrogości ze strony osób innych narodowości wobec respondentów. Można przyjąć hipotezę, że osoby gorzej sytuowane materialnie częściej podejmowały pracę za

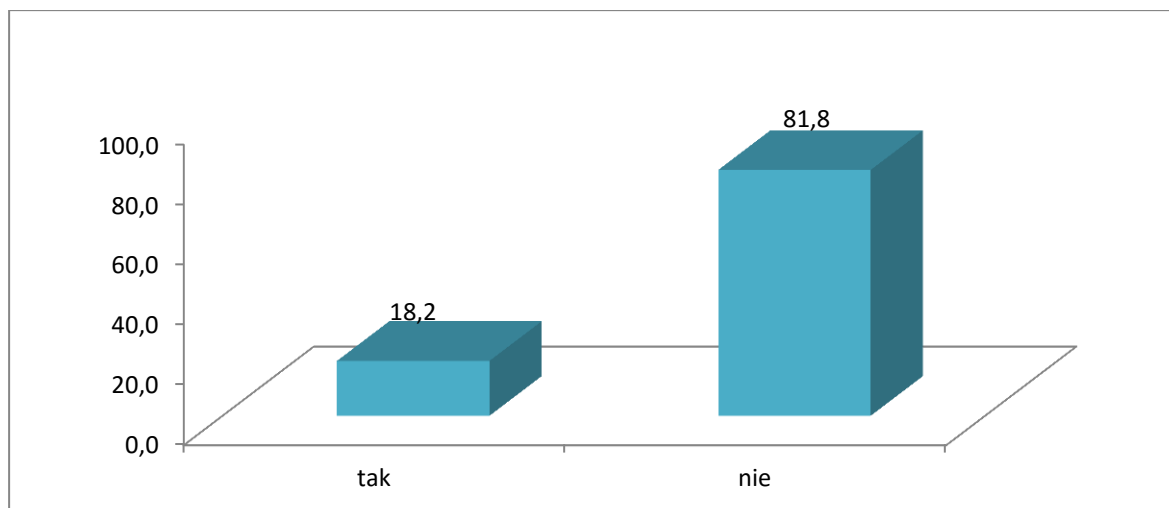
granicą i tam mogły doświadczyć różnych form wrogości lub agresji, jednak na tym etapie badań nie mamy możliwości na zweryfikowanie tej tezy.

Tabela 8.5 Odczuwanie wrogości ludzi innych narodowości a zmienne społeczno- demograficzne (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Bardzo lub dość często	Czasami	Rzadko lub nigdy	Trudno powiedzieć
Płeć				
Mężczyzna	8,3	17,3	65,4	9,0
Kobieta	3,9	15,2	73,9	7,0
Miejsce zamieszkania				
Wieś	5,9	13,1	74,5	6,5
Miasto do 20 tys.	7,0	17,5	67,1	8,4
Miasto 20-100 tys.	2,6	17,5	71,1	8,8
Miasto pow. 100 tys.	7,1	17,3	66,1	9,4
Kierunek studiów				
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	4,8	12,4	75,2	7,6
Techniczno-ścisle	5,7	20,8	64,2	9,4
Nauki ekonomiczne	4,1	12,2	81,1	2,7
Ocena sytuacji materialnej				
Bardzo zła	14,3	21,4	64,3	0,0
Raczej zła	18,2	12,1	69,7	0,0
Przeciętna	3,9	16,1	69,0	11,0
Raczej dobra	5,9	15,0	72,5	6,5
Bardzo dobra	0,0	17,3	76,9	5,8

Źródło: opracowanie własne.

Poczucie wrogości wobec ludzi innych narodowości deklaruje 18,2% badanych i jest to znacznie mniej niż omówione odczuwanie wrogości z ich strony (50,8%). Ten brak równowagi polegający na tym, że badani odczuwają większe zagrożenie wrogością ze strony „innych” niż sami ją deklarują wobec „innych”, może wynikać z poziomu ogólności pytania, jak i z faktu, że tego typu deklaracje mogą być społecznie nieakceptowane, więc rzadziej ujawniane przez badanych.

Wykres 8.4. Częstotliwość odczuwania wrogości wobec ludzi innych narodowości (%).

Źródło: opracowanie własne.

Wśród niemal 20% respondentów odczuwających wrogość wobec osób innych narodowości więcej jest mężczyzn (26%), osób mieszkających w małych miasteczkach do 20 tys. (25,5%), studiujących na kierunkach ekonomicznych (27%) i będących w raczej złej (24,2%) lub przeciętnej (21,4%) sytuacji materialnej.

Tabela 8.6. Odczuwanie wrogości wobec ludzi innych narodowości a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Tak	Nie
Płeć		
Mężczyzna	26,0	74,0
Kobieta	13,7	86,3
Miejsce zamieszkania		
Wieś	13,8	86,2
Miasto do 20 tys.	25,5	74,5
Miasto 20-100 tys.	15,9	84,1
Miasto pow. 100 tys.	17,6	82,4
Kierunek studiów		
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	18,4	81,6
Techniczno-ściśle	13,2	86,8
Nauki ekonomiczne	27,0	73,0
Ocena sytuacji materialnej		
Bardzo zła	7,1	92,9
Raczej zła	24,2	75,8
Przeciętna	21,4	78,6
Raczej dobra	15,9	84,1
Bardzo dobra	15,4	84,6

Źródło: opracowanie własne.

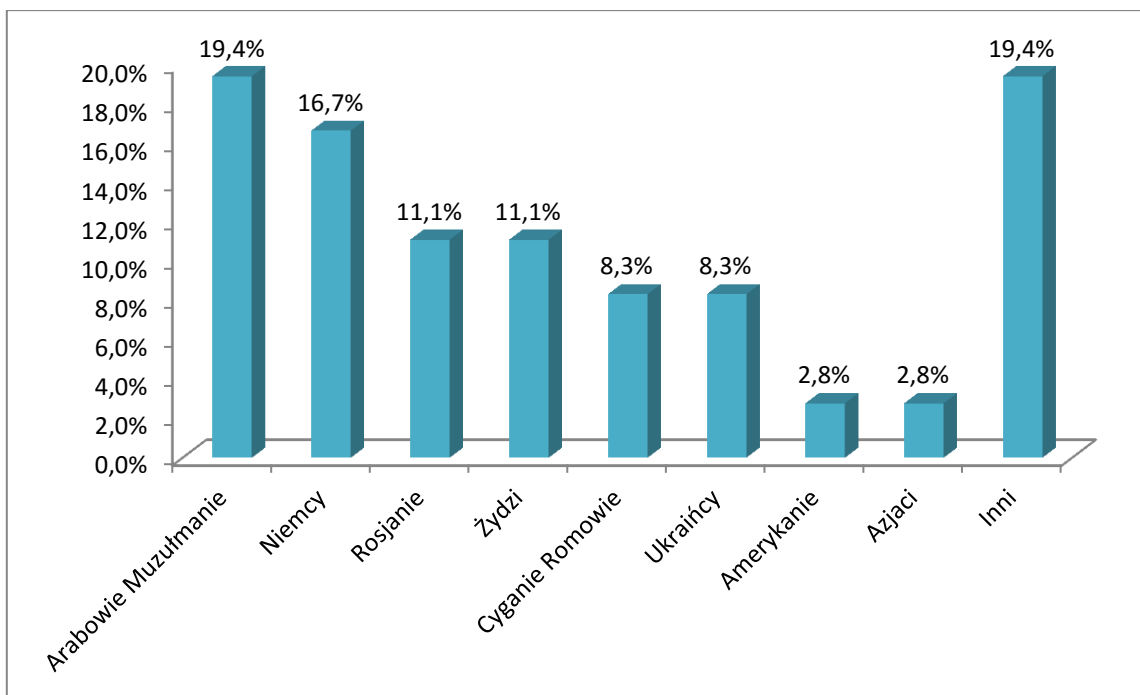
Za ważną kwestię uznaliśmy ustalenie wobec ludzi jakich narodowości najczęściej studenci odczuwają wrogość. Pytanie miało charakter otwarty, studenci sami wpisywali narodowość, do której czują wrogość. Listę otwierają Arabowie, osoby wyznania muzułmańskiego (19,4%). Wydaje się, że taki wynik ma dwa źródła; pierwsze związane jest z tak zwanym państwem islamskim i jego działaniami terrorystycznymi, także na terenie Europy, zaś drugi wiąże się z falą uchodźców wyznania muzułmańskiego. Ten nie do końca kontrolowany napływ migracyjny obudził szereg obaw w społeczeństwach europejskich, w wielu przypadkach (Węgry, Czechy, Polska, Austria) udział w kształtowaniu postaw miały rządy i politycy, którzy nie kryli się ze swoimi bardzo negatywnymi opiniami.

W drugiej kolejności w hierarchii antypatii studenci wskazywali Niemców (16,7%) i wydaje się, że ten przypadek uwarunkowany jest głównie historycznie. Niemcy przez długi czas po zakończeniu II Wojny Światowej przez społeczeństwo polskie byli darzeni dużą wrogością i antypatią. Czas jednak „leczył rany” i postawy wobec Niemców wyraźnie się zmieniały w kierunku większej akceptacji. Obecnie w badaniach CBOS⁴³ zajmują oni środkowe lokaty wśród badanych 32 państw. Badani studenci, uczący się niedaleko granicy polsko-niemieckiej, mający szansę na bezpośrednie kontakty z sąsiadem, nieco inaczej postrzegają Niemców (z większą wrogością) niż populacja dorosłych mieszkańców naszego kraju.

Kolejne wymieniane narodowości to Rosjanie (11,1%) i Żydzi (11,1%). O ile na stosunek do Rosjan wpływ mają wzajemne relacje historyczne i obecna imperialna polityka władz tego państwa, to wrogość do Żydów ma nieco irracjonalny, stereotypowy charakter. W tym przypadku uzyskane przez nas wyniki są bardzo zbliżone do badań ogólnopolskich – w cytowanym już raporcie CBOS obie narodowości lokowane są bardzo wysoko na skali antypatii.

Kolejne dwie wymieniane narodowości to Romowie (8,3%) i Ukraińcy (8,3%). Ten wynik także potwierdza nastawienie Polaków do tych narodowości w badaniach ogólnopolskich: Romowie skupiają na sobie najwięcej antypatii, Ukraińcy lokują się nieco wyżej, jednak zajmują miejsce w dziesiątce najgorzej ocenianych krajów.

⁴³ Komunikat CBOS nr 113/2015, Zmiany nastawienia Polaków do innych narodów, sierpień 2015, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_113_15.PDF (data dostępu 7.05.2016).

Wykres 8.5. Narodowości, wobec których wrogość odczuwana jest najczęściej (%).

Źródło: opracowanie własne.

Tym razem także sprawdziliśmy, jak cechy społeczno-demograficzne wpływają na odczuwanie wrogości wobec wymienionych narodów. Różnice nie są wielkie i nie wykazują wyraźnych prawidłowości, ale na dwie należy zwrócić uwagę. Studenci mieszkający w mniejszych miejscowościach (do 20 tys.) częściej wskazują swoją wrogość wobec innych narodowości, podobnie studujący na kierunkach ekonomicznych.

Tabela 8.7 Narodowości, wobec których wrogość odczuwana jest najczęściej a cechy społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Arabowie Muzułmanie	Żydzi	Rosjanie	Cyganie Romowie	Azjaci	Niemcy	Amerykanie	Ukraińcy	Inni
Płeć									
Mężczyzna	27,9	11,5	14,8	9,8	1,6	14,8	1,6	4,9	13,1
Kobieta	23,5	5,9	9,8	11,8	3,9	13,7	3,9	7,8	19,6
Miejsce zamieszkania									
Wieś	18,8	6,3	9,4	9,4	3,1	21,9	3,1	9,4	18,8
Miasto do 20 tys.	29,8	12,3	12,3	12,3	3,5	10,5	1,8	3,5	14,0
Miasto 20-100 tys.	26,1	4,3	17,4	8,7	0,0	13,0	4,3	8,7	17,4
Miasto pow. 100 tys.	22,6	9,7	9,7	6,5	0,0	12,9	0,0	9,7	29,0
Kierunek studiów									
Humanistyczno- społeczno-artystyczne	30,3	12,1	12,1	9,1	0,0	21,2	3,0	0,0	12,1
Techniczno-ściśle	23,8	14,3	4,8	28,6	0,0	9,5	4,8	4,8	9,5
Nauki ekonomiczne	25,9	0,0	22,2	3,7	11,1	11,1	3,7	11,1	11,1
Ocena sytuacji materialnej									
Bardzo zła	0,0	0,0	0,0	33,3	0,0	0,0	0,0	0,0	66,7
Raczej zła	21,4	14,3	14,3	7,1	0,0	21,4	0,0	7,1	14,3
Przeciętna	33,3	8,9	11,1	11,1	4,4	11,1	4,4	2,2	13,3
Raczej dobra	15,2	0,0	15,2	12,1	3,0	18,2	3,0	12,1	21,2
Bardzo dobra	33,3	20,0	13,3	6,7	0,0	13,3	0,0	6,7	6,7

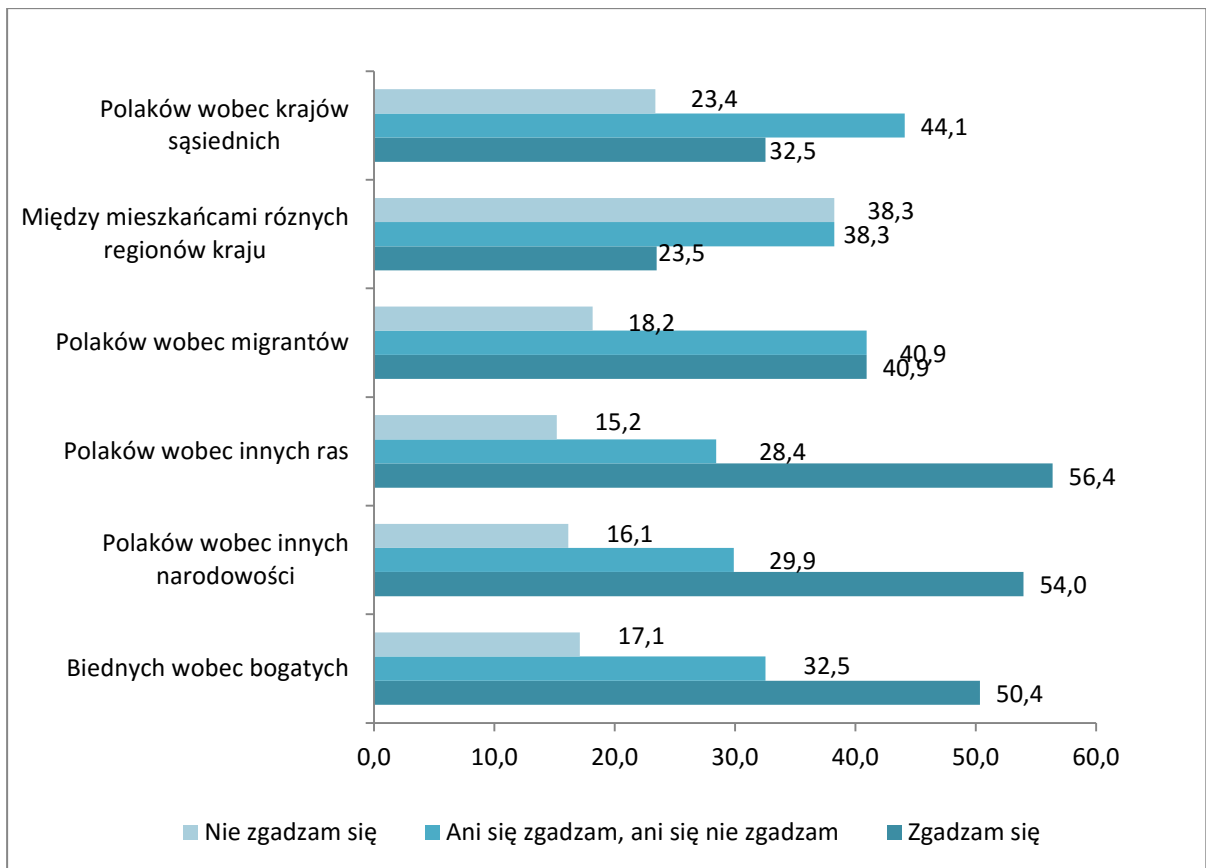
Źródło: opracowanie własne.

Interesowała nas także identyfikacja możliwych wymiarów wrogości między różnymi kategoriami społecznymi. Chodziło nam o ustalenie, które z nich w największym stopniu mogą wpływać na ustalony porządek społeczny. W tym celu zaproponowaliśmy badanym studentom sześć wariantów możliwych konfliktów społecznych, w których umieściliśmy: konflikty związane z poziomem zamożności, regionem kraju oraz konflikty rasowe, związane z migrantami i mieszkańcami sąsiednich państw. Poprosiliśmy badanych, aby wypowiedzieli się, czy obecnie w Polsce z takimi konfliktami ich zdaniem mamy do czynienia.

Wrogość Polaków do przedstawicieli innych ras (41,2%), a także wobec innych narodowości (37,9%) zdaniem respondentów jest najczęstszą płaszczyzną niechęci spośród tych, które zostały wskazane w pytaniu. Kolejnym, najczęściej zauważanym wymiarem jest wrogość biednych wobec bogatych (33,3%), przy czym ma ona nieco inny charakter, odnosi się bowiem do zajmowanych pozycji w strukturze społecznej.

Następny wymiar wrogości dotyczy migrantów, a w tym przypadku zauważających problem jest o 22,7% więcej niż nie widzących takiego problemu. Ostatni z badanych wymiarów dotyczy wrogości Polaków wobec krajów sąsiednich, gdzie o 9,1% więcej uczestniczących w badaniu studentów uznaje, że problem taki istnieje. Z wcześniej zadawanych pytań wiemy, że ewentualna wrogość do krajów graniczących z Polską nie dotyczy wszystkich w jednakowym stopniu. Najprawdopodobniej można mówić o dwóch grupach państw: tych, do których Polacy odczuwają więcej niechęci (Rosja, Ukraina, Niemcy, Białoruś) i tych, z którymi relacje oceniane są dużo lepiej (Czechy, Słowacja).

Jedynym z zaproponowanym wymiarów wrogości, który uzyskał więcej odpowiedzi mówiących o tym, że taka wrogość nie istnieje, są relacje pomiędzy mieszkańcami różnych regionów kraju. Taką odpowiedź wskazało o 14,8% więcej respondentów niż tych, którzy wrogość w tym wymiarze dostrzegają. Zróżnicowanie i identyfikacja regionalna w historii Polski poddawana była wielu próbom. Głównie wiązało się to z wielkimi migracjami powojennymi i późniejszą polityką państwa socjalistycznego, w którym jedność narodu była ważnym hasłem, pod którym przykrywane były regionalne odmienności. Odzyskanie pełnej suwerenności po 1989 roku obudziło w mieszkańcach kilku obszarów poczucie tożsamości regionalnej, nie generuje to jednak konfliktów wewnątrz krajowych. Pojawiały się wprawdzie, szczególnie na Górnym Śląsku, pomysły większej autonomii regionu, nie można ich jednak porównywać z konfliktami w wielu innych krajach europejskich, np. Hiszpanii, gdzie dążenia separatystyczne i konflikty między mieszkańcami niektórych regionów (Kraj Basków, Katalonia) przybierają najostrejsze formy.

Wykres 8.6. Wymiary konfliktów między różnymi grupami (%). Odpowiedź „zgadzam się” to zsumowane wartości odpowiedzi „zdecydowanie się zgadzam” i „raczej się zgadzam”; analogicznie odpowiedź „nie zgadzam się” to zsumowane wartości odpowiedzi „raczej się nie zgadzam” i „zdecydowanie się nie zgadzam”.

Źródło: opracowanie własne.

Wśród zmiennych społeczno-demograficznych bardzo zła sytuacja materialna jest czynnikiem w największym stopniu różnicującym odpowiedzi badanych. Niemal we wszystkich wskazanych wymiarach wrogości, respondenci najgorzej sytuowani materialnie częściej od pozostałych na takie problemy wskazują. W podobny sposób od pozostałych badanych różnią się studenci kierunków ekonomicznych. W ich przekonaniu wrogość w wymiarze ekonomicznym, narodowościowym, rasowym, migracyjnym, regionalnym i wobec sąsiadów Polski występuje częściej.

Tabela 8.8. Czy obecnie w Polsce występuje wrogość między różnymi grupami a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Biednych wobec bogatych	Polacy wobec innych narodowości	Polacy wobec przedstawicieli innych ras	Polacy wobec migrantów	Między mieszkańcami różnych regionów kraju	Polska i kraje sąsiedzkie
Płeć						
Mężczyzna	51,9	53,8	51,9	40,4	26,3	37,8
Kobieta	49,4	54,1	59,5	41,6	22,0	29,6
Miejsce zamieszkania						
Wieś	49,0	56,2	54,9	39,2	28,3	37,9
Miasto do 20 tys.	45,5	52,4	53,1	40,6	21,7	28,7
Miasto 20-100 tys.	56,1	51,8	61,4	43,8	18,6	29,8
Miasto pow. 100 tys.	49,6	57,5	55,1	44,1	21,4	26,8
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	49,5	46,7	53,3	38,5	19,2	37,1
Techniczno-ściśle	48,1	53,8	55,7	34,9	19,8	30,2
Nauki ekonomiczne	55,4	59,5	64,9	47,9	39,2	40,5
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	57,1	71,4	71,4	64,3	42,9	57,1
Raczej zła	63,6	51,5	48,5	48,5	21,2	30,3
Przeciętna	54,8	56,1	59,4	39,6	26,6	32,9
Raczej dobra	44,4	51,0	56,2	39,9	21,1	31,4
Bardzo dobra	48,1	55,8	53,8	39,2	21,2	32,7

Źródło: opracowanie własne.

W pytaniu „Czy obecnie w Polsce występuje wrogość między różnymi grupami” najwięcej wymienionych itemów (wymiarów wrogości) dotyczyło relacji mieszkańców Polski do „innych” (narodowości, ras, państw, migrantów), dlatego trudno wnioskować, czy ta płaszczyzna jest najistotniejsza w ogólnym (szerszym) bilansie antypatii czy wrogości. Aby rozstrzygnąć te kwestie, w dalszej części analizy odniesiemy się do jeszcze innych możliwych wymiarów niechęci i rozpatrzmy je w kontekście osobistych relacji społecznych (sąsiedztwa, przyjaźni). Poprosiliśmy respondentów, aby w pierwszej kolejności wskazali, kogo nie chcieliby mieć za sąsiada, a następnie za przyjaciela lub znajomego. Wymieniliśmy 16 różnych kategorii osób, które charakteryzowane były ze względu na religie, uzależnienia, poglądy polityczne, choroby, rasę, zamożność, orientację seksualną, konflikt z prawem i narodowość.

Pierwszy wniosek odnosi się do braku wyraźniejszych różnic pomiędzy udzielonymi odpowiedziami dotyczącymi sąsiedztwa i przyjaźni lub znajomości. Odsetki udzielanych odpowiedzi w wielu przypadkach są niemal identyczne, a ustalona hierarchia wskazań bardzo zbliżona. Z tego powodu obie kategorie będą w dalszych analizach rozpatrywane łącznie.

Największa niechęć okazywana jest narkomanom (nie chce ich mieć za sąsiadów 87,7% badanych; nie chce ich mieć za przyjaciół 87,2% badanych), alkoholikom (nie chce ich mieć za sąsiadów 83,3% badanych; nie chce ich mieć za przyjaciół 79,1% badanych) i członkom sekt religijnych (nie chce ich mieć za sąsiadów 81,3% badanych; nie chce ich mieć za przyjaciół 82,6% badanych). Obawy w tym przypadku mogą być związane z nieprzewidywalnością zachowań osób uzależnionych i uciążliwością ich towarzystwa. Z kolei członkowie sekt religijnych mogą stanowić inny rodzaj zagrożenia, po pierwsze są nastawieni na indoktrynację, zawłaszczanie i podporządkowanie sobie jak największej liczby osób. To głównie ludzie młodzi, często łatwowierni, narażeni są na tego typu socjotechniczne zabiegi.

Drugą grupę ze względu na częstotliwość wskazań tworzą byli więźniowie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 57,4%), Cyganie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 55,4%) i osoby chore psychicznie (nie chce ich mieć za sąsiadów 61,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 53,9%). Obawy związane z osobami chorymi psychicznie mogą mieć podobny charakter jak w przypadku narkomanów i alkoholików, stygmatyzacja związana jest z nieprzewidywalnością zachowań, mogących zagrażać badanym. Z kolei byłym więźniom i Cyganom przypisuje się zwykle konkretny katalog prawdopodobnych zachowań, mogących zagrażać mieniu i zdrowiu respondentów.

Kolejna grupa wzbudzająca niechęć to muzułmanie (nie chce ich mieć za sąsiadów 49,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 44,6%), którzy w grupie wyróżnionej ze względu na religię uzyskali więcej wskazań niż ultrakatolicy (nie chce ich mieć za sąsiadów 29,2%; nie chce ich mieć za przyjaciół 29,0%) i Żydzi (nie chce ich mieć za sąsiadów 20,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 20,2%). Problem odrzucania religii muzułmańskiej wiąże się często z utożsamianiem jej z działaniami skrajnych ugrupowań terrorystycznych i brakiem jej znajomości.

Imigranci w stosunku do innych wymienionych w pytaniu grup nie budzą aż tak dużej niechęci (nie chce ich mieć za sąsiadów 26,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 23,9%), około jednej trzeciej badanych miałoby problemy z zamieszkaniem w sąsiedztwie takich osób lub z zaprzyjaźnieniem się z nimi.

Nosiciele wirusa HIV (nie chce ich mieć za sąsiadów 35,6%; nie chce ich mieć za przyjaciół 38,0%) i homoseksualiści (nie chce ich mieć za sąsiadów 33,8%; nie chce ich mieć za przyjaciół 34,0%) wzbudzają niechęć jednej trzeciej badanych studentów. Warto zwrócić uwagę, że akceptacja tej kategorii osób w społeczeństwie polskim postępuje coraz bardziej, pokazują to także nasze wyniki. Bycie homoseksualistą czy nosicielem wirusa HIV nie stygmatyzuje już tak bardzo jak kilkanaście lat temu.

Najmniejsze obawy respondentów związane są z wyróżnionymi grupami ze względu na poglądy polityczne i zamożność. Tylko około jednej dziesiątej badanych przeszkadzałoby sąsiedztwo lub znajomość z osobami zamożnymi (nie chce ich mieć za sąsiadów 10,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 9,1%).

Jeśli chodzi o skrajne poglądy polityczne, to badani nieco mniej obawiają się zdeklarowanych prawicowców (nie chce ich mieć za sąsiadów 16,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 15,1%) niż lewicowców (nie chce ich mieć za sąsiadów 19,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 22,0%). Jest to dość symptomatyczne, ponieważ młodzi ludzie często określani bywali jako zbuntowani przeciwko systemowi, a to zwykle wiązało się z hasłami sprawiedliwości i równości społecznej, wywodzącej się z korzeni lewicowych. Taki wynik może też wskazywać na definiowanie lewicowości w oparciu o realne cechy systemu politycznego PRL, który okazał się niewydolny.

Jeszcze jedną kategorią z jednym z najniższych poziomów niechęci jest rasa. Można powiedzieć, że studenci na tle innych wyznaczników odmienności raczej nie mają problemów z akceptacją osób rasowo odmiennych. Tylko 13,3% nie chciałoby mieć takich sąsiadów, a 13,1% nie życzyłoby sobie takich przyjaciół.

Tabela 8.9. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli sąsiadów lub przyjaciół, znajomych (%)

	Zdecydowanie nie chcę mieć za sąsiadów	Zdecydowanie nie chcę mieć za przyjaciół, znajomych
Narkomanów	87,7	87,2
Alkoholików	83,3	79,1
Byłych więźniów	67,9	57,4
Członków sekt religijnych	81,3	82,6
Nosiciele wirusa HIV	35,6	38,0
Imigrantów, cudzoziemskich robotników, uchodźców	26,7	23,9
Homoseksualistów	33,8	34,0
Cyganów	67,9	55,4
Przedstawicieli innej rasy	13,3	13,1
Osób o skrajnie lewicowych poglądach politycznych	19,7	20,2
Osób o skrajnie prawicowych poglądach politycznych	16,7	15,1
Osób chorych psychicznie	61,3	53,9
Ludzi bogatych	10,3	9,1
Ultrakatolików	29,2	29,0
Muzułmanów	49,7	44,6
Żydów	20,3	20,2

Źródło: opracowanie własne.

Cechy społeczno-demograficzne badanych uwidaczniają pewne tendencje (z dwoma wyjątkami). Nie są jednak na tyle wyraźne, aby można było mówić o określonych prawidłowościach. Pierwszy wyjątek stanowi płeć: to mężczyźni częściej niż kobiety deklarują niechęć do większości wymienionych w pytaniu kategorii osób i to zarówno w roli sąsiadów, jak i przyjaciół. Drugi wyjątek dotyczy studentów kierunków humanistyczno-społeczno-artystycznych, odnotować u nich można niższy poziom niechęci niż u studentów kierunków technicznych i ekonomicznych. Pozostałe zmienne nie wpływają na deklarowaną niechęć w sposób dający uchwycić jakąś bardziej ogólną prawidłowość.

Tabela 8.10. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli sąsiadów, a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Narkomanów	Alkoholików	Byłych więźniów	Członków sekt religijnych	Nosiciele wirusa HIV	Imigrantów, cudzoziemskich robotników, uchodźców	Homoseksualistów	Cyganów	Przedstawiciele innej rasy	Osób o skrajnie lewicowych poglądach politycznych	Osób o skrajnie prawicowych poglądach politycznych	Osób chorych psychicznie	Ludzi bogatych	Ultrakatolików	Muzułmanów	Żydów
Płeć																
Mężczyzna	86,1	81,3	72,9	85,4	47,2	40,3	53,5	82,6	22,2	27,8	16,0	65,3	11,1	38,9	60,4	25,0
Kobieta	88,5	84,8	64,8	78,7	28,7	18,9	22,5	59,4	8,2	15,2	17,2	59,0	9,8	23,8	43,9	17,6
Miejsce zamieszkania																
Wieś	88,5	85,8	61,5	79,7	31,8	20,9	23,6	60,8	8,8	16,9	14,9	57,4	10,8	23,6	41,9	13,5
Miasto do 20 tys.	86,3	79,4	71,0	86,3	43,5	31,3	48,9	77,1	18,3	20,6	16,0	61,1	9,2	32,1	51,1	22,1
Miasto 20-100 tys.	88,8	86,0	72,9	77,6	30,8	28,0	29,9	65,4	12,1	22,4	19,6	66,4	10,3	32,7	57,9	26,2
Miasto pow. 100 tys.	85,0	82,5	64,2	80,0	36,7	25,8	36,7	68,3	13,3	16,7	14,2	62,5	11,7	23,3	49,2	22,5
Kierunek studiów																
Humanistyczn o-społeczno-artystyczne	89,0	84,0	64,0	78,0	33,0	20,0	28,0	64,0	13,0	19,0	19,0	56,0	6,0	31,0	44,0	18,0
Techniczno-ścisłe	87,8	82,7	72,4	82,7	37,8	25,5	35,7	71,4	13,3	22,4	21,4	63,3	14,3	36,7	55,1	23,5
Nauki ekonomiczne	89,9	85,5	72,5	85,5	34,8	40,6	34,8	68,1	14,5	23,2	11,6	63,8	8,7	27,5	52,2	15,9

Ocena sytuacji materialnej																
Bardzo zła	78,6	78,6	57,1	64,3	50,0	57,1	42,9	78,6	28,6	28,6	14,3	64,3	14,3	50,0	78,6	28,6
Raczej zła	86,7	93,3	56,7	73,3	26,7	26,7	26,7	53,3	13,3	16,7	16,7	53,3	13,3	16,7	50,0	6,7
Przeciętna	89,4	80,8	73,5	83,4	35,8	25,8	34,4	66,9	9,3	20,5	19,9	58,9	11,3	29,1	47,7	19,2
Raczej dobra	86,2	84,8	64,8	82,1	32,4	23,4	33,1	69,7	12,4	17,2	13,8	61,4	9,0	29,0	48,3	18,6
Bardzo dobra	88,6	81,8	68,2	84,1	45,5	31,8	38,6	70,5	27,3	25,0	15,9	72,7	6,8	34,1	54,5	36,4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8.11. Zdecydowana niechęć wobec niektórych kategorii osób w roli przyjaciół i znajomych, a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	Narkomanów	Alkoholików	Byłych więźniów	Członków sekt religijnych	Nosićieli wirusa HIV	Imigrantów, cudzoziemskich robotników, uchodźców	Homoseksualistów	Cyganów	Przedstawicieli innej rasy	Osób o skrajnie lewicowych poglądach politycznych	Osób o skrajnie prawicowych poglądach politycznych	Osób chorych psychicznie	Ludzi bogatych	Ultrakatolików	Muzułmanów	Żydów
Płeć																
Mężczyzna	85,8	74,3	55,4	82,4	44,6	35,1	56,8	71,6	18,9	31,1	16,2	60,8	8,1	41,2	54,1	27,0
Kobieta	88,3	82,2	58,7	83,4	34,0	17,4	20,2	45,3	9,7	13,8	14,6	50,2	9,7	21,9	39,3	16,2
Miejsce zamieszkania																
Wieś	90,2	81,8	56,6	82,5	39,2	18,9	21,0	44,1	10,5	19,6	18,2	49,7	8,4	22,4	38,5	12,6
Miasto do 20 tys.	82,6	68,8	51,4	83,3	39,1	27,5	50,7	64,5	13,8	21,7	11,6	56,5	8,7	34,8	45,7	23,9
Miasto 20-100 tys.	88,5	87,6	64,6	82,3	34,5	25,7	29,2	57,5	15,0	18,6	15,0	56,6	9,7	30,1	52,2	24,8
Miasto pow. 100 tys.	84,2	80,0	54,2	84,2	44,2	23,3	34,2	52,5	13,3	15,8	14,2	54,2	5,0	19,2	43,3	23,3

Kierunek studiów																
Humanistyczn o-społeczno- artystyczne	88,1	79,2	53,5	76,2	32,7	16,8	30,7	48,5	9,9	16,8	12,9	43,6	11,9	25,7	36,6	15,8
Techniczno- ścisłe	92,4	81,9	62,9	86,7	39,0	25,7	35,2	62,9	16,2	27,6	20,0	62,9	10,5	40,0	54,3	23,8
Nauki ekonomiczne	83,8	75,0	61,8	85,3	33,8	33,8	36,8	58,8	13,2	22,1	13,2	55,9	10,3	35,3	44,1	16,2
Ocena sytuacji materialnej																
Bardzo zła	85,7	71,4	57,1	71,4	57,1	21,4	42,9	57,1	28,6	21,4	7,1	35,7	14,3	21,4	64,3	14,3
Raczej zła	90,3	77,4	58,1	77,4	29,0	25,8	32,3	45,2	16,1	29,0	16,1	54,8	6,5	25,8	38,7	16,1
Przeciętna	86,4	79,6	59,9	87,1	34,0	26,5	34,7	60,5	10,2	20,4	15,6	52,4	11,6	30,6	42,9	20,4
Raczej dobra	87,2	79,9	55,7	80,5	38,9	19,5	31,5	50,3	12,8	16,1	13,4	51,0	5,4	28,9	44,3	18,8
Bardzo dobra	87,8	79,6	55,1	85,7	46,9	32,7	38,8	55,1	18,4	26,5	20,4	73,5	10,2	30,6	51,0	28,6

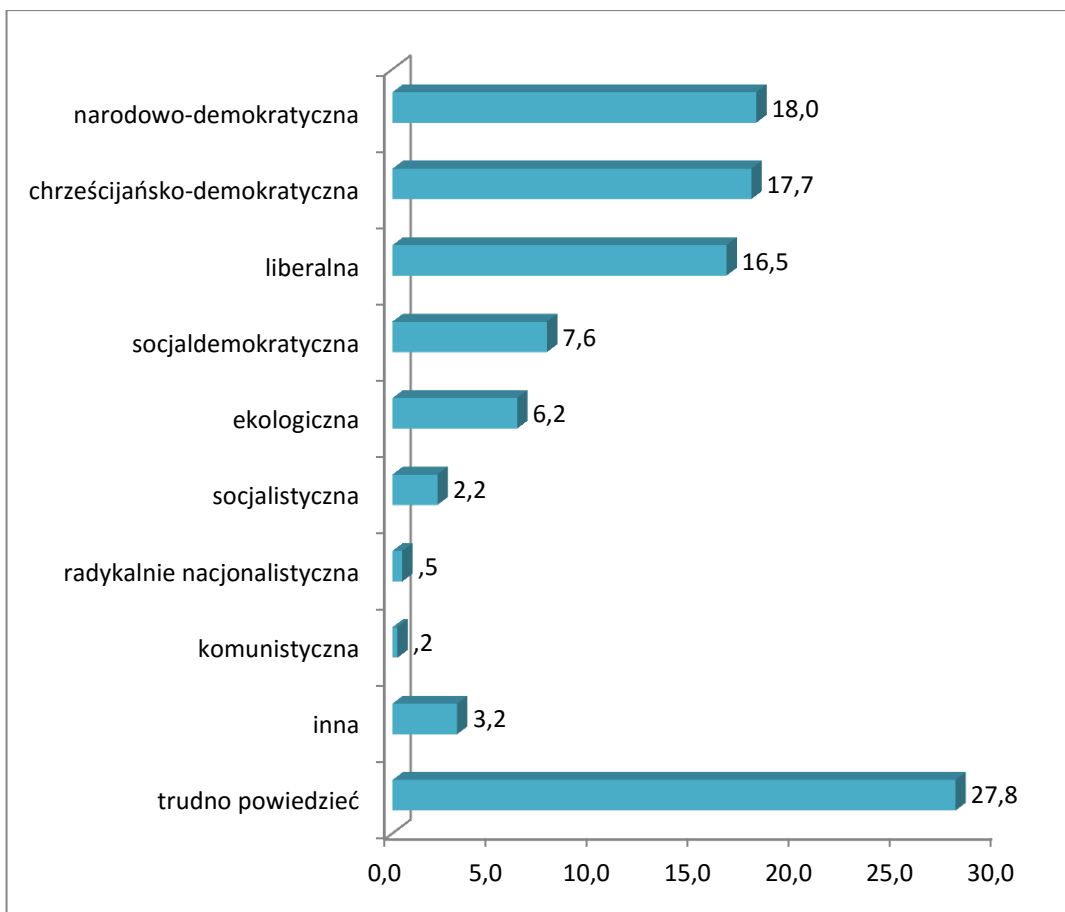
Źródło: opracowanie własne.

8.8. Sympatie polityczne

Pytanie o preferowane orientacje ideologiczne (polityczne) zamyka część analiz poświęconych problematyce społecznej i politycznej. W pytaniu staraliśmy się ustalić stosunek badanych do wymienionych koncepcji ideologicznych, nie interesowała nas przynależność polityczna czy decyzje podejmowane w wyborach.

Na początek warto zaznaczyć, że niemal jedna trzecia badanych studentów nie potrafi wskazać najbliższej sobie orientacji politycznej (27,8%). Oznacza to brak zainteresowania i ucieczkę od polityki tej kategorii respondentów. W dokonanych wyborach, uwzględniając odsetek wskazań można wyróżnić trzy grupy, pierwszą tworzą trzy nurty polityczne: narodowo-demokratyczny (18,0%), chrześcijańsko-demokratyczny (17,7%) i liberalny (16,5%). Druga grupa wskazywanych orientacji politycznych to socjaldemokratyczna (7,6%) i ekologiczna (6,2%). Trzecia grupa z niewielkim odsetkiem wskazań składa się z orientacji socjalistycznej (2,2%), radykalnie nacjonalistycznej (0,5%) i komunistycznej (0,2%).

Wyróżnione grupy orientacji ze względu na częstotliwość wskazań nie są spójne ideologicznie, najbardziej popularnym nurtem politycznym wśród badanych studentów jest nurt prawicowy, określany jako narodowo-chrześcijańsko-demokratyczny. W sumie ponad 35% badanych deklaruje bliskość tej opcji politycznej. Niemal tyle samo wskazań uzyskały nurt liberalny (16,5%) i lewicowy socjaldemokratyczno-ekologiczny (16,0%). Orientacje skrajne, komunistyczna i nacjonalistyczna nie cieszą się popularnością wśród badanych studentów.

Wykres 8.7. Preferowane orientacje ideologiczne.

Źródło: opracowanie własne.

Kobiety dużo częściej (33,2%) niż mężczyźni (18,8%) nie potrafiły wskazać żadnej orientacji politycznej, która byłaby im bliska. Częściej niż mężczyźni wybierały nurt chrześcijańsko-demokratyczny i ekologiczny. Im mniejsza miejscowość zamieszkania, tym częściej respondenci deklarowali swoje przywiązanie do opcji liberalnej; im większe miasto tym częściej badani identyfikowali się z nurtem narodowo-demokratycznym. Pozostałe zmienne nie wpływały w wyraźny sposób na poglądy badanych w kwestii bliskości orientacji ideologicznych.

Tabela 8.12. Preferowane orientacje ideologiczne a zmienne społeczno-demograficzne: (płeć, kierunek studiów, miejsce zamieszkania, status materialny (%))

	socjaldemokratyczna	liberalna	narodowo-demokratyczna	ekologiczna	chrześcijańsko-demokratyczna	trudno powiedzieć
Płeć						
Mężczyzna	8,4	20,1	20,8	5,2	14,3	18,8
Kobieta	7,2	14,0	16,4	6,8	20,0	33,2
Miejsce zamieszkania						
Wieś	4,8	22,6	15,8	3,4	19,2	29,5
Miasto do 20 tys.	9,9	14,2	17,7	9,9	15,6	26,2
Miasto 20-100 tys.	8,8	10,5	21,9	5,3	19,3	27,2
Miasto pow. 100 tys.	6,5	11,3	24,2	3,2	21,8	28,2
Kierunek studiów						
Humanistyczno-społeczno-artystyczne	11,7	15,5	19,4	8,7	13,6	27,2
Techniczno-ścisle	6,9	19,6	10,8	5,9	26,5	25,5
Nauki ekonomiczne	5,4	21,6	14,9	8,1	5,4	31,1
Ocena sytuacji materialnej						
Bardzo zła	0,0	21,4	21,4	14,3	21,4	14,3
Raczej zła	6,1	27,3	24,2	0,0	9,1	30,3
Przeciętna	12,6	16,6	15,2	4,6	15,2	31,1
Raczej dobra	4,7	14,0	18,7	6,0	23,3	26,7
Bardzo dobra	6,0	14,0	20,0	14,0	16,0	18,0

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Najważniejsze ustalenia empiryczne:

- Najczęściej respondenci wskazywali, że czują się obywatelami Polski (91,3%), następnie mieszkańcami swojego regionu (85,5%) i rodzinnej miejscowości (83,5%), nieco rzadziej identyfikowali się jako przedstawiciele swojej narodowości (73,7%), najrzadziej czuli się Europejczykami (65,9%) i obywatelami świata (52,0%).
- Badane studentki deklarują wyraźnie silniejszą więź z Europejczykami i obywatelami świata niż mężczyźni, pozostałe zmienne niezależne nie ujawniają wyraźnych regularności empirycznych.
- Uwidocznione wymiary patriotyzmu można nazwać symbolicznym i behawioralnym. Pierwszy wskazywany jest częściej i odnosi się do określeń: „uważam Polskę za moją ojczyznę” (83,9%), „szanuję symbole państwowe Polski” (83,4%) i „jestem dumny, że jestem Polakiem” (68,4%). Drugie odniesienie związane jest z konkretnymi zachowaniami: „chcę zrobić coś dla Polski” (65,6%), „jestem gotów bronić Polski w sytuacji zagrożenia” (59,5%) i „moją przyszłość wiążę z Polską” (59,3%);
- Poczucie przynależności do wspólnoty narodowej jest bardzo ważne dla jednej piątej badanych studentów; niemal trzykrotnie więcej respondentów uważa, że jest to raczej ważne. Jeśli dodamy do tego badanych, dla których kwestia przynależności narodowej jest raczej nieważna (11,4%) i takich, którzy nie mają zdania (8,5%), to można wyciągnąć wniosek, że jest to dla młodych ludzi kwestia istotna, dająca poczucie przynależności do wspólnoty, identyfikacji z nią.
- Kobiety nieco częściej (79,4%) oceniają taką przynależność jako ważną niż mężczyźni, podobnie czynią (84,2%) mieszkańcy średnich miast od 20 do 100 tys. i oceniający raczej źle swoją sytuację materialną (87,9%).
- Najważniejszymi czynnikami dla studentów decydującymi o polskości są: urodzenie (74,5%), obywatelstwo (51,9%), szacunek dla państwa polskiego (51,7%) i polskie korzenie etniczne (50,0%). Ta grupa czynników uzupełniana jest o znajomość tradycji i zwyczajów (49,3%), znajomość historii Polski (47,1%) i szacunku do prawa polskiego (47,2%). Z drugiej strony w opiniach badanych studentów posiadanie paszportu polskiego nie jest wystarczającym kryterium polskości, bowiem tylko 36,9% respondentów odpowiedziało, że Polak to osoba, która ma polski paszport. Jeszcze mniej badanych za Polaków uznaje tych, którzy znają i rozumieją język polski (20,7%) lub polską sztukę (35,4%). Wydaje się, że w opiniach badanych studentów

model wspólnoty obywateli (obywatelstwo, szacunek dla prawa) przegrywa z modelem narodowym (urodzenie, korzenie etniczne).

- Ponad 40% badanych nigdy nie doświadczyło wrogości ze strony osób innej narodowości, prawie 30% spotkało się z nią rzadko, a 16,1% czasami. Pozostałe wskazania „bardzo często” i „często” nie przekroczyły poziomu 5,5%. Można wnioskować, że odczuwana wrogość ze strony osób innych narodowości ma raczej charakter incydentalny.
- Zmienne społeczno-demograficzne dostarczają wiedzy, że częściej z wrogością spotykają się mężczyźni, mieszkańcy małych (do 20 tys.) i dużych (powyżej 100 tys.) miast, studiujący kierunki techniczne i ścisłe, będący w bardzo złej lub złej sytuacji materialnej.
- Poczucie wrogości wobec ludzi innych narodowości deklaruje 18,2% badanych – to znacznie mniej niż odczuwanie wrogości z ich strony.
- Wśród niemal 20% badanych odczuwających wrogość wobec osób innych narodowości więcej jest mężczyzn (26%), osób mieszkających w małych miasteczkach do 20 tys. (25,5%), studiujących na kierunkach ekonomicznych (27%) i będących w raczej złej (24,2%) lub przeciętnej (21,4%) sytuacji materialnej.
- Listę narodowości, do których badani studenci czują wrogość otwierają Arabowie, osoby wyznania muzułmańskiego (19,4%), w drugiej kolejności w hierarchii antypatii studenci wskazywali Niemców (16,7%), kolejne wymieniane narodowości to Rosjanie (11,1%) i Żydzi (11,1%), następnie Romowie (8,3%) i Ukraińcy (8,3%).
- Spośród przyjętych zmiennych niezależnych tylko dwie: studenci mieszkający w mniejszych miejscowościach (do 20 tys.) i studiujący na kierunkach ekonomicznych wyraźnie wpływają na wyższy poziom wrogości wobec „innych”.
- W identyfikacji możliwych wymiarów wrogości między różnymi kategoriami społecznymi na pierwszym miejscu wymieniana była wrogość Polaków do przedstawicieli innych ras (41,2%), a także wobec innych narodowości (37,9%). Kolejnym, najczęściej zauważanym wymiarem jest wrogość biednych wobec bogatych (33,3%), następny wymiar wrogości dotyczył migrantów (22,7%).
- Niemal we wszystkich wskazanych wymiarach wrogości respondenci najgorzej sytuowani materialnie częściej od pozostałych wskazują na takie problemy.
- W analizie dystansu badanych studentów do różnych problematycznych kategorii społecznych, największa niechęć okazywana jest narkomanom (nie chce ich mieć za

sąsiadów 87,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 87,2%), alkoholikom (nie chce ich mieć za sąsiadów 83,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 79,1%) i członkom sekt religijnych (nie chce ich mieć za sąsiadów 81,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 82,6%). Drugą grupę ze względu na częstotliwość wskazań tworzą byli więźniowie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 57,4%), Cyganie (nie chce ich mieć za sąsiadów 67,9%; nie chce ich mieć za przyjaciół 55,4%) i osoby chore psychicznie (nie chce ich mieć za sąsiadów 61,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 53,9%). Kolejna grupa wzbudzająca niechęć to muzułmanie (nie chce ich mieć za sąsiadów 49,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 44,6%), którzy w grupie wyróżnionej ze względu na religię uzyskali więcej wskazań niż ultrakatolicy (nie chce ich mieć za sąsiadów 29,2%; nie chce ich mieć za przyjaciół 29,0%) i Żydzi (nie chce ich mieć za sąsiadów 20,3%; nie chce ich mieć za przyjaciół 20,2%). Imigranci w stosunku do innych wymienionych w pytaniu grup nie budzą aż tak dużej niechęci (nie chce ich mieć za sąsiadów 26,7%; nie chce ich mieć za przyjaciół 23,9%), około jednej trzeciej badanych miałoby problemy z zamieszkaniem w sąsiedztwie takich osób lub z zaprzyjaźnieniem się z nimi. Nosiciele wirusa HIV (nie chce ich mieć za sąsiadów 35,6%; nie chce ich mieć za przyjaciół 38,0%) i homoseksualiści (nie chce ich mieć za sąsiadów 33,8%; nie chce ich mieć za przyjaciół 34,0%) wzbudzają niechęć jednej trzeciej badanych studentów.

- Cechy społeczno-demograficzne badanych uwidaczniają pewne tendencje, z dwoma wyjątkami nie są jednak na tyle wyraźne, aby można było mówić o określonych prawidłowościach. Pierwszy wyjątek stanowi płeć: to mężczyźni częściej niż kobiety deklarują niechęć do większości wymienionych w pytaniu kategorii osób i to zarówno w roli sąsiadów, jak i przyjaciół. Drugi wyjątek dotyczy studentów kierunków artystyczno-humanistyczno- społecznych, odnotować u nich można niższy poziom niechęci niż u studentów kierunków technicznych i ekonomicznych. Pozostałe zmienne nie wpływają na deklarowaną niechęć w sposób dający uchwycić jakąś bardziej ogólną prawidłowość.
- Niemal jedna trzecia badanych nie potrafi wskazać najbliższej sobie orientacji politycznej.
- W dokonanych wyborach, uwzględniając odsetek wskazań można wyróżnić trzy grupy orientacji. Pierwszą tworzą trzy nurty polityczne: narodowo-demokratyczny (18,0%), chrześcijańsko-demokratyczny (17,7%) i liberalny (16,5%). Druga grupa wskazywanych orientacji politycznych to socjaldemokratyczna (7,6%) i ekologiczna

(6,2%). Trzecia grupa z niewielkim odsetkiem wskazań składa się z orientacji socjalistycznej (2,2%), radykalnie nacjonalistycznej (0,5%) i komunistycznej (0,2%).

- Wyróżnione orientacje ze względu na częstotliwość wskazań nie są spójne ideologicznie, najbliższym nurtem politycznym dla badanych studentów jest nurt prawicowy, określany jako narodowo-chrześcijańsko-demokratyczny. W sumie ponad 35% badanych deklaruje bliskość tej opcji politycznej. Podobne odsetki wskazań uzyskały nurt liberalny (16,5%) i lewicowy socjaldemokratyczno-ekologiczny (16,0%). Orientacje skrajne, komunistyczna i nacjonalistyczna nie cieszą się popularnością wśród badanych studentów.

Bibliografia

Szafraniec K., 2011, *Młodzi 2011*, Warszawa.

CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” przeprowadzono 3-10 lutego 2016 roku na liczącej 1000 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_024_16.PDF (data dostępu 5.05.2016).

CBOS nr 113/2015, „Zmiany nastawienia Polaków do innych narodów”, sierpień 2015, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_113_15.PDF (data dostępu 7.05.2016).